

Л. Д. Проскуряков виділяв десятки прийомів, які спрощували вирішення проблеми. Вважав, що класифікувати ці прийоми ще передчасно і виділяв низку методів наших вітчизняних дослідників: метод М. С. Стрілецького, метод О. М. Новикова, метод О. М. Верещагіна, метод професора Фармаковського і ряд інших. Рамний голод тамувався дуже швидко і Л. Д. Проскуряков мав надію на основі власних розробок, підвести підсумки і дати класифікацію наукових здобутків попередників і сучасників. Але передчасна смерть ученого у 1926 р. не дозволила продовжити наукові розробки окресленої проблеми, що стала однією із стрижневих проблем для вихованців і послідовників його науково-технічної школи.

Список використаних джерел

1. Проскуряков Л. Д. Строительная механика / Л. Д. Проскуряков, проф. Им. Моск. инж. уч.-ща. – 4-е изд. Ч.1–2. – Санкт-Петербург: тип. А. Бенке, 1902–1910. – Сопrotивление материалов. – 1902. – [8], 277, [2] с.
2. Проскуряков Л. Д. Строительная механика / Л. Д. Проскуряков, проф. Им. Моск. инж. уч.-ща. – 4-е изд. Ч.1–2. – Санкт-Петербург: тип. А. Бенке, 1902–1910. – Статика сооружений. – 1907. – [6], 232 с.
3. Проскуряков Л. Д. Строительная механика / Л. Д. Проскуряков, проф. Им. Моск. инж. уч.-ща. – 4-е изд. Ч.1–2. – Санкт-Петербург: тип. А. Бенке, 1902–1910. – Статика сооружений; Сборник задач и упражнений с решениями: (Окончание). – Москва: типо-лит. Ю. Венер, преим. О. Фальк, 1910. – [6], 104 с.
4. Велихов П. А. Краткий курс строительной механики: Изложение лекций, читанных на 3-м курсе Инжен.-строительного фак-та Моск. высш. технич. уч.-ща в 1926–27 академич. году / Проф. П. А. Велихов; Изд-во Моск. высш. технич. уч.-ща. – Москва, 1927. – VII, 173 с., [2] с.

References

1. Proskurjakov L. D. Stroitel'naja mehanika / L. D. Proskurjakov, prof. Imp. Mosk. inzh. uch.-shha. – 4-e izd. Ch.1–2. – Sankt-Peterburg: tip. A. Benke, 1902–1910. – Sprotivlenie materialov. – 1902. – [8], 277, [2] s.
2. Proskurjakov L. D. Stroitel'naja mehanika / L. D. Proskurjakov, prof. Imp. Mosk. inzh. uch.-shha. – 4-e izd. Ch.1–2. – Sankt-Peterburg: tip. A. Benke, 1902–1910. – Statika sooruzhenij. – 1907. – [6], 232 s.
3. Proskurjakov L. D. Stroitel'naja mehanika / L. D. Proskurjakov, prof. Imp. Mosk. inzh. uch.-shha. – 4-e izd. Ch.1–2. – Sankt-Peterburg: tip. A. Benke, 1902–1910. – Statika sooruzhenij; Sbornik zadach i uprazhnenij s reshenijami: (Okonchanie). – Moskva: tipo-lit. Ju. Vener, preem. O. Fal'k, 1910. – [6], 104 s.
4. Velihov P. A. Kratkij kurs stroitel'noj mehaniki: Izlozhenie lekcij, chitannyh na 3-m kurse Inzhen.-stroitel'nogo fak-ta Mosk. vyssh. tehnič. uch.-shha v 1926–27 akademich. godu / Prof. P. A. Velihov; Izd-vo Mosk. vyssh. tehnič. uch.-shha. – Moskva, 1927. – VII, 173 s., [2] s.

Salata H. V., candidate of historical sciences, senior lecturer of the Department of Information, Library and Archives, Kyiv National University of Culture and Arts (Ukraine, Kyiv), salaty@bigmir.net

Contribution of Professor L. D. Prokuryakov and his scientific and technical school into the development of construction mechanics

The paper attempts to outline the contribution of L. D. Proskuryakov and his scientific and technical school into the development of construction mechanics. It aims at reproducing the basic provisions of L. D. Proskuryakov in the development of the theory of structures. The general principles of objectivity and historicism are the methodological basis of the study. The conclusions of the work are to state the fact of the asymmetry of historiography of this topic.

Keywords: L. D. Proskuryakov, scientific and technical school, building mechanics, theory of structures, elasticity theory, history of science and technology.

* * *

УДК 94(477)«1953/1964»:378

Лук'яненко О. В.,
кандидат історичних наук, ст. викладач,
Полтавський національний педагогічний університет
ім. В. Г. Короленка (Україна, Полтава),
luckyanenko.ov@gmail.com

Его–документи про життя студентів Полтавського педінституту впродовж німецько–радянської війни (Ч.1)

Люструється буденне життя студентів педагогічного закладу Полтави у часи німецько–радянської війни 1941–1945 року. Застосування методу контент–аналізу дозволило проілюструвати тлумачення студентами вишу свого місця в окупованому краї та у пост–окупаційний час; виявити мотивацію різних стратегій поведінки молоді в екстремальних умовах. Розвідка написана у межах науково–дослідної роботи кафедри культурології ПНПУ імені В. Г. Короленка «Регіональні виміри повсякденної культури України XVIII–XX століть».

Ключові слова: повсякдення, студенти, німецько–радянська війна, вища педагогічна школа, колабораціонізм, остарбайтери.

У повсякденний світ освітян України втрутилася війна. Небуденні речі стали рутинною. Студенти та викладачі були змушені змінити не лише простір діяльності, але й саму сферу занять. Німецько–радянська війна докотилася до Полтавщини у серпні 1941 року. З тієї осені і до 23 вересня 1943 р. Полтавщина перебувала під німецькою окупацією, допоки радянська влада не відновила свій контроль над цими землями. Питання життя українців на окупованих територіях було предметом численних наукових досліджень. Науковці вдавалися до аналізу побуту українців як окупованих територій України загалом (Т. Вронська [1]), так і різних регіонів республіки (Київщини (Т. Заболотна [3]), О. Удод [2]) чи Полтавщини (В. Ревергук [4]). Увагу істориків привертали питання специфіки будення в залежності до соціального (Т. Нагайко [5]) та гендерного критеріїв (К. Кобченко) [6]. У даній розвідці ми вдаємося до аналізу життя студентської молоді у час, коли їхній виш – Полтавський педагогічний інститут – був евакуйований до Тамбова, а, по суті, кинув більшість молодих людей напризволяще. Ми проаналізуємо, яка доля спіткала студентів та абітурієнтів як на окупованих землях, так і поза ними. Виявимо сферу зайнятості та рід занять молодих людей. Визначимо активність молоді у воєнних діях залежно від гендерної приналежності. Осібну увагу приділимо питанню долі студентів–остарбайтерів. Джерельну базу становлять 1028 підшивок під загальною назвою «особова справа студента» Полтавського педагогічного інституту імені В. Г. Короленка, які вчилися у закладі з 1942 по 1953 роки.

У своїх автобіографіях молоді люди вказували рід занять під час перебування на окупованій території. Узагальнюючи, можемо об'єднати їх у групу з 12 видів діяльності. Найбільша кількість – 386 осіб (37,6%) – працювали на сільськогосподарських роботах. Інші 173 молодих людини (16,8%) упродовж окупації були змушені заробляти на життя кваліфікованими працівниками на заводах. Велика кількість (141 людина – або ж 13,7% випускників) не працювали взагалі. 3–поміж студентів педагогічного інституту 83 (8,1%) все ж були евакуйовані з території України, хоча й не в одне місце з вишем. Число оstarбайтерів, забраних на роботу до Третього Рейху, становило 6,7% від загальної

кількості випускників пост-окупаційного десятиліття (69 осіб). Майже така ж кількість молодих людей, які продовжили освіту після війни, були у лавах Червоної армії (64 людини – 6,2%). Окрема група з 57 студентів залишилася у сфері освіти, продовживши навчання у різних закладах регіону (5,5%). На 11 менше молодих людей визначили свій рід діяльності як «переховування» (4,6%). В окрему групу ми віднесли специфічну категорію переслідуваних судовими органами влади Третього Рейху. Їх, тим не менше, було відносно мало – четверо (0,4%). Найнижчі показники у груп студентів, які визначали свою діяльність як «лікування від поранення», участь у підпіллі (по 2 особи – по 0,2%) та співпрацю з німцями (1 особа – 0,1%).

Єдиним, хто визнав колабораціонізм із німцями, був випускник фізико-математичного факультету 1946 року Григорій Яцик. Тридцятивосьмирічний уродженець Миргорода у вересні 1941 р. утік із Полтави до села Лютенські Будища, де працював уповноваженим по збору пожертв серед населення села на утримання інвалідів [7, арк. 3].

Двоє осіб заявили про свою участь у діяльності анти-нацистського (анти-фашистського у радянському формулюванні) підпілля. Студентка російського відділу учительського інституту Марія Конєць (на початок окупації чотирнадцятирічна випускниця семирічки) працювала зв'язковою підпільної організації [8, арк. 3]. Однак, якщо воєнне повсякдення застало дівчину на межі двох соціальних статусів – випускниці та абітурієнтки, її колега, Іван Янко, уже був студентом I курсу фізико-математичного факультету педінституту, коли восени 1941 року його разом із іншими забрали з пар рити окопи біля Дніпра. Згодом, 17 вересня, під час евакуації худоби, студент потрапив в оточення і залишився на окупованій території. Молодий чоловік долучився до створення підпільної партійної організації. Він розклеював листівки, в яких закликав шкодити німцям, агітував не їхати на роботу до Німеччини, спонукав псувати шляхи сполучення. Вісімнадцятирічний юнак називав декілька інших прізвищ молоді, з ким він різав електропроводи: Н. К. Пустяк, Г. К. Оксюта, Ф. І. Янко, Ф. А. Білько. У разі виявлення подібних свідчень серед автобіографій його однокурсників чи бодай випускників, можна було б значно розширити список учасників підпілля з лав студентів Полтавського педінституту. Проте, з-поміж 1028 документів ми не знайшли жодного з подібним прізвищем чи схожими згадками в розповідях про своє життя в період окупації. Напевне, історія Івана Янка теж могла загубитися, якби він був убитий, а не потрапив у полон у січні 1944 року уже як солдат Червоної армії [9, арк. 2].

З іншого боку, обмеження кількості студентів-підпільників лише 0,2% від загального числа молоді можна теж доволі умовно. Ми робили висновки на автобіографіях з особових справ, що залишилися у сховищі навчального закладу до XXI століття. Стан збереження, процедура зберігання фондів відверто жахливі. Тому не відомо, скільки інформації було втрачено, передано до інших інстанцій чи просто лежить в іншій папці, до якої не дійшли руки дослідника. Наступне «але» стосується факту присутності фатуму в долі студентів. Ми робили висновки лише по документах тих, хто після війни повернувся до Полтавського

педінституту і залишив спогади про окупаційне будення в автобіографії. Був відсоток людей, котрі вступили до інших вишів, вийшли на робочі місця без продовження освіти та тих, хто загинув на війні. Прикладом може бути історія студентка фізико-математичного факультету Сергія Іллевського, який був учасником підпільної організації «Нескорена Полтавчанка». Двадцятирічний полтавець з листопада 1941 по травень 1942 року приймав у себе на квартирі на Першотравневому проспекті, буд.5, комсомольців-підпільників. Уже згодом він був посмертно нагороджений медаллю «Партизану Великої Вітчизняної війни» I ступеня, після розстрілу за поширення у місті та районах листівок з інформацією про події на фронті [10, с. 48]. Таким чином, показник у 2 учасники підпілля є доволі умовним через брак джерел.

Така ж кількість (0,2% від загального студентського складу) охарактеризувала свою діяльність як «лікування від поранення». Ми виділили це в окремий блок, хоч він дотичний до інформації про відсутність зайнятості. З іншого боку, у нас немає свідчень тих, чиє поранення могло бути спричинене участю у військових діях чи роботі підпілля. Ті ж двоє, хто вказав це, отримали його у буденних конфліктах з представниками військової адміністрації. Невизначеність джерел поранення змусила говорити про специфічний вид «активності», хоча до неї студенти були на інших роботах. Цими двом були студентка українського відділу учительського інституту Надія Володарець та її колежанка-філолог з педінституту Лариса Гавриш. Усі поранення дівчата отримали в ході спротиву німцям. Шістнадцятирічна Надія після окупації пішла працювати в колгосп села Новоселівка Зінківського району. Дівчина була поранена розривною кулею в ліву руку, коли почала тікати у ході вербування на роботу в Німеччину: «Так і спаслася від вивезення в неволю» [11, арк. 2]. Мовниці Лариса, опинившись за стінами вишу, працювала два роки на паровозоремонтному заводі. Природа її поранення невідома: двадцятидворічна дівчина лише зазначила, що отримала його під час звільнення міста 22 вересня 1943 року. Після чого і пролежала у лікарні сім місяців – до 16 квітня 1944 р. [12, арк. 2]. Отже, малий відсоток не впливає на загальну картину зайнятості студентської молоді в роки війни, тим паче, що усі хворі працювали в інших місцях до отримання травми, що суттєво не змінює статистики.

Неоднозначною є група з чотирьох осіб, які визначили себе як «переслідувані» (0,4%). Низький відсоток, вважаємо, так само не псує достовірності. Люди з цієї категорії цілком могли б бути віднесені до іншої – тих, хто характеризував рід своєї діяльності як «переховування». Однак, ми реагуємо саме на зміщення акценту в особистому сприйнятті свого статусу студентами. Інша відмінність полягає у тому, що лише четверо осіб вказали, що були засуджені німецькою окупаційною владою чи сиділи у в'язниці за нового режиму. Так, сімнадцятирічний Петро Чапівський після тривалого переховування у Диканьці був заарештований гестапо як ненадійний та помічений в агітації та підривної роботі. Після перебування у в'язниці, хлопця відправили працювати на примусові роботи, де він провів 5 місяців. Хоча, згодом знов утік і продовжив переховування аж до приходу на Полтавщину Червоної армії у 1943 р. [13, арк. 2]. Представники цієї категорії також підраховувалися у складі інших груп, бо до проблем із законодавством, так само як й у період із звільнення до

кінця війни, часто були задіяні на різних роботах або ж були безробітними. Зауважимо знову, що низька відсоткова частка не впливає на загальну картину дослідження. Наприклад, тридцятидворічний Петро Каплун за станом здоров'я не пішов до Радянської армії, а з приходом військ Вермахту працював у колгоспі села Сари Гадяцького району. У березні 1942 р. жандармерія запідозрила його у партизанській діяльності та антинімецьких провокаціях. Як зауважував сам студент учительського інституту, у застінках йому «випадково пощастило вижити». Коли ж радянська влада відновила свій контроль на Полтавщині, майбутнього учителя–мовника звільнили і перевели працювати директором однієї з харківських семирічних шкіл [14, арк. 2]. До категорії переслідуваних відносили себе і ті, хто уникав трудової мобілізації. Так, студентка I курсу фізмату Олена Бігун у травні 1943 р. за втечу від вербувальників до Третього рейху була посаджена до Решетилівської тюрми [15, арк. 3].

Доволі непересічною у цьому переліку є історію студентки педінституту Любові Ляндзберг, на якій зупинимося детальніше. Звернемо увагу на емоційному сприйнятті дівчиною власної долі та питання окупації. Автобіографія місцями схожа на літературний твір, що межує зі сповіддю, часто нагадує самовиправдання. Так, радянська система освіти для неї (бодай на якомусь ідеологічно запрограмованому рівні) була ідеальною (орфографію збережено): «15 вересні німці заняли моє рідне село. З цього дня я втратила надію на учобу». Навчання ж у піднімецькій школі студентка пояснює як єдиний вихід зі скрути. «Була під час окупації безробітною. Безробітним приходилося тяжко. Брали в Німеччину, як по вербовці, заставляли тяжко працювати. Щоб позбутися цього, я поступила в агрозоологічну школу Кобеляк на другий курс, але закінчити її не закінчила. Незабаром звільнили зі школи дівчат, а залишили тільки хлопців. Знову безробітня». У своїх спогадах майбутня філологиня навіть намагається визначити причини своїх негараздів та переслідування. Для дівчини вони лежали у палкому патріотизмі та відданості ідеалам: «Незабаром вийшов декрет про мобілізацію у Німеччину на каторжні роботи. Почали проводити перписку молоді. Переписали мене. Але, люблячи свою Батьківщину, рідний край, я вирішила будь-що не поїхати в Німеччину. Вмерти але залишитись». Напевне, багато хто з молоді, як і ця студентка педінституту, вдавалися до різних махінацій, аби уникнути примусових робіт. Однією з таких речей було виправлення дати народження у свідоцтві (Любов переправила 1924 р.н. на 1925, хоча хотіла мати 1926 або й навіть 1927 р.н., однак, боялася, що односельці її здадуть). Знову, звернемо увагу, що такі свої дії наша дівчина пояснювала не стільки небажанням їхати в Рейх, скільки вірою у перемогу радянської зброї. Вона, начебто, зробила це, коли «держала звістку, що наші війська б'ються недалеко від міста Харкова». І хоча під час мобілізації всі опитані підтвердили, що Любов Ляндзберг була не з 1924, а з 1925 року, її паспорт затримали, а голова району Тернавський передав справу гебітскомісару Герману. Далі ситуація була схожа з двома попередніми. Дівчину звинуватили у шпигунстві і як шкідливий для німецької влади елемент засудили до відправки у Рейх без медичного огляду з попереднім відбуванням 3 місяців тюремного ув'язнення. Із них

дівчина у буцегарні провела 2,5 місяці, захворівши на плеврит [16, арк. 3].

Список використаних джерел

1. Вронська Т. В. В умовах війни: Життя і побут населення України (1943–1945 рр.). – К.: ІІУ НАНУ, 1995. – 83 с.
2. Удод О. Повсякденне життя киян в умовах окупації (вересень 1941 – листопад 1943): питання методології та історіографії // Проблеми історії України: факти, судження, пошуки. Міжвідомчий зб. наук. пр. – К., 2006. – Вип. 15. – С. 384–391.
3. Ревегук В. Я. Полтавщина в роки Другої світової війни (1939–1945). – Полтава, 2004. – 288 с.
4. Заболотна Т. В. Повсякденне життя населення Києва в роки нацистської окупації 1941–1943 рр.: автореф. дис... канд. іст. наук: 07.00.01 / НАН України; Інститут історії України. – К., 2008. – 20 с.
5. Нагайко Т. Ю. Повсякденне життя сільського населення у 1941–1945 рр. (на матеріалах центральних областей України): автореф. дис... канд. іст. наук: 07.00.01 / Державний вищий навчальний заклад «Переяслав–Хмельницький держ. педагогічний ун–т ім. Григорія Сковороди». – Переяслав–Хмельницький, 2009. – 20 с.
6. Жінки Центральної та Східної Європи у Другій світовій війні: гендерна специфіка досвіду в часи екстремального насильства: зб. аук. праць / за наук. ред. докторки істор. наук Г. Грінченко, канд. істор. наук К. Кобченко, канд. істор. наук О. Кісь. – Київ: ТОВ «АРТ КНИГА», 2015. – 335 с.
7. Архів Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка (далі – АНПУ). – Ф. Особові справи студентів стаціонару. – Опис. Випуск 1946 р. Педагогічний чотириохрічний інститут. Фізико–математичний факультет. стаціонар №321–335. – Спр. Яцик Григорій Семенович. – 2 арк.
8. Там само. – Опис. Випуск 1949 р. Учительський дворічний інститут. Мовно–літературний факультет. Рос. відділ. стаціонар. – Спр. Конєць Марія Луківна. – 18 арк.
9. Там само. – Опис. Випуск 1950 р. Педагогічний чотириохрічний інститут. Фізико–математичний факультет. стаціонар. – Спр. Янко Іван Іванович. – 11 арк.
10. Год Б. В., Єрмак О. П., Киридон П. В. Полтавський державний педагогічний університет імені В. Г. Короленка: історія і сучасність. – Полтава, 2009. – 194 с.
11. АНПУ. – Ф. Особові справи студентів стаціонару. – Опис. Випуск 1946 р. Учительський дворічний інститут. Мовно–літературний факультет. Укр. відділ. стаціонар №363–397. – Спр. Володарець Надія Іванівна. – 4 арк.
12. Там само. – Опис. Випуск 1946 р. Педагогічний чотириохрічний інститут. Мовно–літературний відділ. Укр. відділ. стаціонар №254–286. – Спр. Гавриш Лариса Савишна. – 2 арк.
13. Там само. – Опис. Випуск 1949 р. Учительський дворічний інститут. Природничо–географічний факультет. Стаціонар №1. – Спр. Чопівський Петро Іванович. – 12 арк.
14. Там само. – Опис. Випуск 1946 р. Учительський дворічний інститут. Мовно–літературний факультет. Укр. відділ. стаціонар №363–397. – Спр. Каплун Петро Андрійович. – 2 арк.
15. Там само. – Опис. Випуск 1947 р. Педагогічний чотириохрічний інститут. Фізико–математичний факультет. Стаціонар №602–624. – Спр. Бігун Олена Іванівна. – 7 арк.
16. Там само. – Опис. Випуск 1948 р. Педагогічний чотириохрічний інститут. Мовно–літературний факультет. Укр. відділ. стаціонар №7. – Спр. Ляндзберг Любов Миколаївна. – 4 арк.

References

1. Vron'ska T. V. V umovah vjny: Zhyttja i pobut naseleennja Ukrai'ny (1943–1945 rr.). – K.: IIU NANU, 1995. – 83 s.
2. Udod O. Povsjakdenne zhyttja kyan v umovah okupacii' (veresen' 1941 – lystopad 1943): pytannja metodologii' ta istoriografii' // Problemy istorii' Ukrai'ny: fakty, sudzhennja, poshuky. Mizhvidomchuj zb. nauk. pr. – K., 2006. – Vyp. 15. – S. 384–391.
3. Reveguk V. Ja. Poltavshhyna v roky Drugoi' svitovoi' vjny (1939–1945). – Poltava, 2004. – 288 s.
4. Zabolotna T. V. Povsjakdenne zhyttja naseleennja Kyjeva v roky nacysts'koi' okupacii' 1941–1943 rr.: avtofef. dys... kand. ist. nauk: 07.00.01 / NAN Ukrai'ny; Instytut istorii' Ukrai'ny. – K., 2008. – 20 s.
5. Nagajko T. Ju. Povsjakdenne zhyttja sil's'kogo naseleennja u 1941–1945 rr. (na materialah central'nyh oblastej Ukrai'ny): avtofef. dys... kand. ist. nauk: 07.00.01 / Derzhavnyj vyshhij navchal'nyj zaklad

«Perejaslav–Hmel'nye'kyj derzh. pedagogichnyj un-t im. Grygorija Skovorody». – Perejaslav–Hmel'nye'kyj, 2009. – 20 s.

6. Zhinky Central'noi' ta Shidnoi' Jevropy u Drugij svitovij vijni: genderna specyfika dosvidu v chasy ekstremal'nogo nasytstva: zb. nauk. prac' / za nauk. red. doktorky istor. nauk G. Grinchenko, kand. istor. nauk K. Kobchenko, kand. istor. nauk O. Kis'. – Kyi'v: TOV «ART KNYGA», 2015. – 335 s.

7. Arhiv Poltav's'kogo nacional'nogo pedagogichnogo universytetu imeni V. G. Korolenka (dali – ANPU). – F. Osobovi spravy studentiv stacionaru. – Opys. Vypusk 1946 r. Pedagogichnyj choty'r'ohrichnyj instytut. Fizyko–matematychnyj fakul'tet. stacionar №321–335. – Spr. Jacyk Grygorij Semenovyč. – 5 ark.

8. Tam samo. – Opys. Vypusk 1949 r. Uchytel's'kyj dvorichnyj instytut. Movno–literaturnyj fakul'tet. Ros. viddil. stacionar. – Spr. Konec' Marija Lukivna. – 18 ark.

9. Tam samo. – Opys. Vypusk 1950 r. Pedagogichnyj choty'r'ohrichnyj instytut. Fizyko–matematychnyj fakul'tet. stacionar. – Spr. Janko Ivan Ivanovyč. – 11 ark.

10. God B. V., Jermak O. P., Kyrydon P. V. Poltav's'kyj derzhavnyj pedagogichnyj universytet imeni V. G. Korolenka: istorija i suchasnist'. – Poltava, 2009. – 194 s.

11. ANPU. – F. Osobovi spravy studentiv stacionaru. – Opys. Vypusk 1946 r. Uchytel's'kyj dvorichnyj instytut. Movno–literaturnyj fakul'tet. Ukr viddil. stacionar №363–397. – Spr. Volodarec' Nadija Ivanivna. – 4 ark.

12. Tam samo. – Opys. Vypusk 1946 r. Pedagogichnyj choty'r'ohrichnyj instytut. Movno–literaturnyj viddil. Ukr viddil. stacionar №254–286. – Spr. Gavrysh Larysa Savychna. – 2 ark.

13. Tam samo. – Opys. Vypusk 1949 r. Uchytel's'kyj dvorichnyj instytut. Pryrodnycho–geografichnyj fakul'tet. Stacionar №1. – Spr. Chopivs'kyj Petro Ivanovyč. – 12 ark.

14. Tam samo. – Opys. Vypusk 1946 r. Uchytel's'kyj dvorichnyj instytut. Movno–literaturnyj fakul'tet. Ukr viddil. stacionar №363–397. – Spr. Kaplun Petro Andrijoyvyč. – 2 ark.

15. Tam samo. – Opys. Vypusk 1947 r. Pedagogichnyj choty'r'ohrichnyj instytut. Fizyko–matematychnyj fakul'tet. Stacionar №602–624. – Spr. Bigun Olena Ivanivna. – 7 ark.

16. Tam samo. – Opys. Vypusk 1948 r. Pedagogichnyj choty'r'ohrichnyj instytut. Movno–literaturnyj fakul'tet. Ukr viddil. stacionar №7. – Spr. Ljandzberg Ljubov Mykolai'vna. – 4 ark.

Lukyanenko O. V., Ph.D. in History, Senior lecturer in Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University (Ukraine, Poltava), lukyanenko.ov@gmail.com

Ego–documents on life of students of Poltava pedagogical institute during the German–Soviet war (P.1)

The article illustrates the everyday life of the students of the Poltava Pedagogical Institute during the German–Soviet war of 1941–1945. The application of the method of content analysis allowed illustrating the interpretation by students of the university of their place on the occupied territory and in post-occupation time; to identify the motivation of various strategies for the behavior of young people in extreme conditions. The paper is written within the research work «Regional dimension of the everyday culture of Ukraine of XVIII–XX centuries» of the Department of Cultural Studies of PNP.

Keywords: everyday life, students, German–Soviet war, higher pedagogical school, collaborationism, Ostarbeiters.

* * *

УДК 340.12:323.171](477)

Слотук П. В.,

кандидат історичних наук, доцент,
Вінницький національний аграрний університет
(Україна, Вінниця), slotuk@bigmir.net

Візія майбутнього в контексті проблеми «національного централізму» М. Драгоманова

Аналізуються погляди М. Драгоманова на проблему формування національного світогляду українців наприкінці XIX ст. та їх актуальність для сьогодишнього етапу творення української державності.

Ключові слова: національна свідомість, релігія, централізм, москвошица, державність, воля, національна справа.

У наукових бібліотеках України зберігається чимало громадсько–політичних видань, які є речовими свідками минулого. Однак, серед них й такі, до яких науковці й сьогодні звертаються з запитаннями, пробуючи розібратися в причинах тих політичних суперечностей, які тривалий час не дозволяли сформувати цілісний погляд на проблему творення модерної української держави.

Сто років тому партія українських соціалістів–революціонерів перевидала книгу Михайла Драгоманова «Чудацькі думки про українську національну справу». Вперше цю працю надруковано в 1891 р. у журналі «Народ», виданні русько–української радикальної партії, заснованому 1 січня 1890 р. І. Франком та М. Павликом. Вдруге книга вийшла за ініціативи І. Франка у Львові в 1892 р. Наступні видання з'явилися у Києві в 1913 і 1915 рр. і з того часу практично не перевидавалися. «Висловлені в цій книзі погляди були нові для українського суспільства», – писав свого часу С. Петлюра. Такими вони залишилися і сьогодні, якщо дивитися на них з точки зору інтересів народу та його прагнень.

Актуальність Драгоманова та його «Думок» можна пояснити де актуалізованою візією майбутнього попри багатослівні роздуми політиків, журналістів, письменників та всіх інших «авторитетів», чия присутність у середовищі інтелектуалів уже вкотре підіймає питання стратегії державного поступу в умовах кризи розбалансованих інтересів. Одні, в екстатичному пориві, переконують, що тільки запозичений досвід західних країн може допомогти подолати труднощі держави. Інші – не менш заповзятливо доводять про активний пошук союзників, які допоможуть вийти із заплутаного лабіринту інтелектуальної вбогості. Драгоманов же писав, що «іноді найліпший спосіб мати рацію – не боятися пробути певний час не в моді» [1, с. 47]. Тобто казати правду навіть тоді, коли її не бажають слухати. Та для цього потрібно, щоб «рація» стала принципом, а не причиною. Тільки принцип здатний формувати політику, замінюючи собою правило, виведене із окремого інтересу будь–якого представника, будь–якої нації чи соціальної групи. Адже груповий інтерес розриває єдине поле відповідальності, вимагаючи свободи виключно для себе і на умовах, які його задовольняють. Ці умови досить часто суперечать меті, яку переслідує суспільство. Та це лише в тому випадку, коли воно її переслідує. Українське ж суспільство як сьогодні, так і в часи Драгоманова такої мети не мало, і всі заклики до національної свідомості, яку здійснювала частина інтелігенції, були лише наміром світу, який творився здебільшого з допомогою літературних фантазій, а не політичної волі. Тому Драгоманов писав: «Винуватити громаду росіян за систему обрусення так, як можна винуватити французів або німців за францизацію або германізацію, тепер ще принаймні передовчасно, бо закони в Росії пишуться не парламентами, вибраними поголовним голосуванням, як у Франції та Германії. Пождімо, то тоді й судитимемо» [2, с. 52]. Тепер пишуть парламенти! Але їх навчилися контролювати. Ними маніпулюють, і вони аж ніяк не є вибраними волею народу, хоча із використанням «поголовного голосування». Що ж стосується європейського парламентаризму, то він є результатом